Pielęgniarstwo Polskie 4(46), 187–189, 2012

STANOWISKO FARMACEUTÓW I STUDENTÓW FARMACJI WOBEC KLAUZULI SUMIENIA

THE STANCE OF PHARMACIST AND PHARMACY STUDENTS TO THE CONSCIENCE CLAUSE

JUSTYNA BARANOWSKA, SZYMON BARANOWSKI, JAKUB KUCHTA, ZŁATA LIWIŃSKA

Katedra i Zakład Organizacji i Zarządzania w Opiece Zdrowotnej
Wydział Nauk o Zdrowiu
Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu
Kierownik: dr hab. Maria Danuta Głowacka

Streszczenie

Podjęcie działań w celu prawnego usankcjonowania klauzuli sumienia dla farmaceutów budzi wiele kontrowersji. Zwolennicy i przeciwnicy zaproponowanej zmiany prowadzą żywą dyskusję ukazując wady i zalety w sprawie sprzeciwu sumienia. Inicjatorzy powołują się na prawo do wolności sumienia i postępowania zgodnie z nim natomiast oponenci podnoszą kwestię naruszenia praw pacjenta.
W niniejszym artykule zamieszczone zostały podstawowe zapisy prawne, na które powołują się obie strony. Nie są one poddawane żadnej ocenie, stanowią tylko przykład argumentów przytaczanych przez zwolenników danego stanowiska.
Celem artykułu jest przedstawienie ogólnej znajomości tematu dotyczącej klauzuli sumienia przez farmaceutów i studentów farmacji w Poznaniu. Ponadto zostały pokazane wyniki ankiety przeprowadzonej na powyższej grupie, obejmującej pytania z zakresu nastawienia do klauzuli sumienia oraz ewentualnego wykorzystania przepisów pozwalających na odmowę sprzedaży środków farmaceutycznych.

Słowa kluczowe: klauzula sumienia, farmaceuta, apteka, antykoncepcja.

Summary

Almost all legislative attempts to establish a functioning conscience clause law for pharmacists bears heat and controversy. Both proponents, and the opponents argue lively presenting their cases for or against legislating conscientious objections in delivering medical services.
The following article contains basic legal background of both sides of this argument. The background's quality is not a subject of approval or criticism by the author, the point of the article being just to fairly present both sides of the debate.
The pharmacists and pharmacy students from Poznań knowledge on the argument will be presented and reviewed. Furthermore, poll data from the before-mentioned group, containing answers to questions about personal approval towards conscience clauses or any legislative permitting denial of delivering some medical services, especially denial of selling of some medications, will be introduced in the following article.

Key words: conscience clause, pharmacist, pharmacy, contraception.

Rok 2012 stał się rokiem walki o klauzulę sumienia dla aptekarzy. Klauzula sumienia [1] jest „legalną odmową wykonania obowiązku nałożonego przez prawo stanowione, który to stoi w wyraźnej sprzeczności z moralnymi lub religijnymi przekonaniami danej osoby". Inicjatywa przyznania prawa farmaceutom do odmowy sprzedaży niektórych środków medycznych została wywołana rezolucją Rady Europy z dnia 7 października 2010 roku. Rezolucja pt. „Prawo do klauzuli sumienia w ramach legalnej opieki medycznej" wzywa do respektowania prawa pracowników medycznych do klauzuli sumienia. W Polsce z tego prawa korzystają lekarze, natomiast do dnia dzisiejszego odmawia się go farmaceutom. Inicjatorem wprowadzenia klauzuli sumienia dla farmaceutów było Stowarzyszenie Farmaceutów Katolickich w Gdańsku. Sygnalizowanym przez Stowarzyszenie problemem jest konflikt sumienia występujący u farmaceutów w sytuacji sprzedaży środków farmaceutycznych, które niszczą ludzkie życie i ludzką płodność.

Inicjatorzy akcji odwołując się do art. 7. Kodeksu Etyki Lekarskiej, domagają się podobnego zapisu dla farmaceutów. Artykuł 7 KEL stanowi, że „w szczególnie uzasadnionych wypadkach lekarz może nie podjąć się lub odstąpić od leczenia chorego, z wyjątkiem przypadków niecierpiących zwłoki. Nie podejmując albo odstępując od leczenia lekarz winien wskazać choremu inną możliwość uzyskania pomocy lekarskiej" [2].

Warto zauważyć, że sytuacja farmaceuty jest inna niż lekarza. Lekarz jest odpowiedzialny za sposób leczenia pacjenta. To od niego zależy dobór określonych środków farmakologicznych. W takiej sytuacji rola farmaceuty sprowadza się tylko do dostarczenia pacjentowi przepisanego leku. Powstaje pytanie, jaką rolę w życiu pacjenta pełni farmaceuta? Zwolennicy klauzuli sumienia prezentują stanowisko, iż farmaceuta sprawuje szeroko pojętą opiekę farmaceutyczną nad pacjentem, natomiast przeciwnicy sprowadzają pozycję farmaceuty do sprzedawcy leków.

Postulaty farmaceutów opierają się na wolności sumienia, zawarte między innymi w Konstytucji, jak i Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka. Projektowane zmiany mające wprowadzić klauzulę sumienia dla farmaceutów do obowiązującego stanu prawnego stawiają na szali, z jednej strony konstytucyjne prawo wolności sumienia, a z drugiej

strony konstytucyjne prawo do decydowania o własnym życiu oraz do swobody wyborów w życiu osobistym. Federacja na rzecz Kobiet i Planowania Rodziny przyjęła jednoznaczne stanowisko i stwierdza, iż przyznanie klauzuli sumienia dla farmaceutów oznacza naruszenie praw pacjentów, w szczególności kobiet, ponieważ proponowane zmiany dotyczyć będą szczególnie sprzedaży środków antykoncepcyjnych [1].

W obecnym stanie prawnym farmaceuta nie może odmówić realizacji recepty i wydania leku, który został dopuszczony do sprzedaży. Przypadki odmowy są wyraźnie określone w obowiązujących przepisach i nie przewidują rozszerzenia katalogu. Zgodnie z art. 96 ust. 4 Ustawy Prawo farmaceutyczne „farmaceuta i technik farmaceutyczny mogą odmówić wydania produktu leczniczego, jeżeli jego wydanie może zagrażać życiu lub zdrowiu pacjenta" [3]. Idąc dalej, prawo do odmowy zapewnia § 5 Rozporządzenia Ministra Zdrowia w sprawie wydawania z apteki produktów leczniczych i wyrobów medycznych, przewidując sytuacje [4]:

- zachodzi uzasadnione podejrzenie, co do autentyczności recepty lub zapotrzebowania
- konieczne jest dokonanie zmian w leku recepturowym, które wymagają porozumienia się z osobą uprawnioną do wystawiania recept
- od dnia sporządzenia leku upłynęło, co najmniej 6 dni – w przypadku leku recepturowego lub leku sporządzonego na podstawie etykiety aptecznej
- osoba, która przedstawiła receptę do realizacji, nie ukończyła 13. roku życia
- zachodzi uzasadnione podejrzenie, co do wieku osoby, dla której została wystawiona recepta.

Wykorzystując nagłośnienie sprawy i zainteresowanie szerokiego grona odbiorców przeanalizowaliśmy stanowisko wobec klauzuli sumienia farmaceutów i studentów farmacji w Poznaniu. Kwestionariusz trafił do 100 respondentów. 56% ogółu stanowiły osoby pracujące w aptece, a więc magistrzy oraz technicy farmacji, natomiast pozostałe 44% stanowili studenci Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu. Przedział wiekowy został zróżnicowany na trzy kategorie. Pierwszym przedziałem był wiek między 20. a 35. rokiem życia, drugi przedział kształtował się między 36. a 50. rokiem życia, natomiast trzeci przedział obejmował respondentów powyżej 50. roku życia. Odpowiednio w pierwszym przedziale znalazło się 72 ankietowanych, w drugim – 20, a w ostatnim – 8 ankietowanych.

Na początku kwestionariusz ankiety sprawdzał znajomość poruszanego tematu w grupie badanej. Aż 71% respondentów zaznaczyło odpowiedź potwierdzającą znajomość zagadnienia dotyczącego klauzuli sumienia. W zdecydowanej większości znalazły się osoby pracujące. Wśród studentów tylko 46% wiedziało czym jest owa klauzula. Z kolejnego pytania dowiedzieliśmy się, że przeważającym informatorem były media, następnie rodzina i przyjaciele.

Przed przystąpieniem do odpowiedzi na dalszą część pytań, w przypadku nieznajomości tematu dotyczącego klauzuli sumienia, respondent mógł zapoznać się z podstawowymi informacjami dotyczącymi klauzuli sumienia, zawartymi pod dwoma pierwszymi pytaniami

Ze względu na kolejną kwestię związaną *stricte* z antykoncepcją poprosiliśmy ankietowanych o zaznaczenie swojej płci. Liczba kobiet wyniosła 82, mężczyzn – 18. Podejście do antykoncepcji zawierało trzy możliwości odpowiedzi: opowiedzenie się za stosowaniem antykoncepcji, stosowanie tylko naturalnych metod planowania rodziny oraz absolutny sprzeciw stosowania antykoncepcji. 86% kobiet zaznaczyło odpowiedź pierwszą – stosowanie antykoncepcji. 12% kobiet wybrało opcję numer dwa, a tylko 2% były przeciwne stosowaniu jakiejkolwiek antykoncepcji. Mężczyźni podzielili się na dwie grupy: 88% opowiedziało się za stosowaniem antykoncepcji, natomiast 22% ogółu zaznaczyło stosowanie naturalnych metod antykoncepcji.

Następne pytanie nadal pozostawało w tematyce antykoncepcji i dotyczyło odmowy sprzedaży poszczególnych środków: antykoncepcji mechanicznej, antykoncepcji hormonalnej oraz antykoncepcji „w nagłych wypadkach". Spośród badanych osób pracujących na dzień dzisiejszy sprzedaży antykoncepcji mechanicznej oraz hormonalnej odmawia 7%. Ciekawym wynikiem okazały się odpowiedzi studentów, ponieważ 15% również zaznaczyło odpowiedź potwierdzającą odmowę sprzedaży antykoncepcji mechanicznej i hormonalnej. Kontrowersyjnej antykoncepcji „w nagłych wypadkach" odmawia aż 34% osób pracujących, natomiast studenci nadal pozostali w obszarze 15%.

Wśród powodów, dla których nastąpiłaby odmowa sprzedaży produktu farmaceutycznego na pierwszym miejscu znalazł się wiek, a następnie własne przekonania.

Kolejne pytanie pozwalało określić, czy odmowa sprzedaży wybranego produktu farmaceutycznego jest zachowaniem profesjonalnym według osób pracujących i studentów, mając na względzie art. 11 Kodeksu Etyki Aptekarza, który stanowi o tym, iż „aptekarz nie może wobec pacjenta wypowiadać opinii dyskredytujących terapeutyczne postępowanie lekarza, podrywających zaufanie do apteki jako apteki, a także krytycznych uwag dotyczących produktów leczniczych" [5]. W opinii 19% studentów odmowa jest zachowaniem profesjonalnym, również aż 38% osób pracujących poparło takie stanowisko.

Na pytanie czy wprowadzenie klauzuli sumienia dla farmaceutów będzie ograniczeniem prawa do decydowania o własnym życiu i do swobodnego wyboru pacjenta, 76% studentów odpowiedziało twierdząco, a 43% osób pracujących poparło to stanowisko. Według osób pracujących klauzula sumienia i prawo do postępowania zgodnie ze swoim sumieniem i przekonaniami nie będzie kolidowało z prawem pacjenta do swobody dokonywania wyborów w życiu osobistym. Innego zdania są studenci.

Nawiązując do Ustawy o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczania przerywania ciąży, w której jest mowa o prawie do odpowiedzialnego decydowania o posiadaniu dzieci oraz o prawie dostępu do informacji, edukacji, poradnictwa i środków umożliwiających korzystanie z tego prawa, zapytaliśmy ankietowanych czy wprowadzenie klauzuli sumienia będzie zgodne z Usta-

wą. Zdecydowana większość studentów, tak jak przy poprzednim pytaniu zaznaczyła, iż będzie to niezgodne z Ustawą. Odpowiedzi osób pracujących rozłożyły się niemal równomiernie i 47% osób zaznaczyło, że w ich odczuciu wprowadzenie nowych uregulowań będzie niezgodne z obowiązującą Ustawą.

Podsumowujące pytanie brzmiało: czy respondent jest za, czy przeciwko wprowadzeniu klauzuli sumienia dla farmaceutów? 65% studentów było za wprowadzeniem klauzuli sumienia, natomiast osoby pracujące poparły nową inicjatywę w 50%.

Analizując wyniki badań można zauważyć, iż podjęcie pracy w zawodzie znacząco wpływa na znajomość aspektów prawnych z nim związanych. Wiedza ta jest głównie czerpana z mediów oraz od rodziny czy współpracowników.

Odmowę sprzedaży antykoncepcji „w nagłych wypadkach" deklarują częściej osoby pracujące, aniżeli uczące się. Dla większości badanych odmowa sprzedaży produktu farmaceutycznego jest podejściem nieprofesjonalnym.

Grupa respondentów osób pracujących nie deklaruje jednoznacznie poparcia dla wprowadzenia klauzuli. Wśród studentów zdecydowana większość popiera jej wprowadzenie, deklarując jednocześnie, że nie zamierza odmawiać sprzedaży poszczególnych produktów farmaceutycznych.

Na koniec warto wspomnieć, iż w obowiązującym stanie prawnym apteka jest instytucją, która została zobligowana do zapewnienia klientom dostępu do wszystkich dopuszczonych do obrotu, legalnych środków medycznych, które przepisał lekarz.

Istnieje ryzyko, że w momencie przyznania farmaceucie prawa sprzeciwu będzie on decydentem, nie uwzględniając zaleceń lekarza, jak i wyboru pacjenta.

PIŚMIENNICTWO

1. Głusiec W., Klauzula sumienia dla farmaceutów. Analiza opinii wydanej przez Comitato Nazionale Pre La Bioetica [w:] Diametros nr 32 (czerwiec 2012).
2. Kodeks Etyki Lekarskiej.
3. Ustawa z dnia 6 września 2001 r. Prawo farmaceutyczne [Dz. U. 2001 Nr 126 poz. 1381].
4. Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 18 października 2002 r. w sprawie wydawania z apteki produktów leczniczych i wyrobów medycznych, [Dz. U. Nr 183, poz. 1531].
5. Uchwała nr VI/25/2012 VI Krajowego Zjazdu Aptekarzy z dnia 22 stycznia 2012 r. w sprawie przyjęcia Kodeksu Etyki Aptekarza Rzeczypospolitej Polskiej.

Adres do korespondencji:
Katedra i Zakład Organizacji i Zarządzania w Opiece Zdrowotnej
Wydział Nauk o Zdrowiu
Uniwersytet Medyczny im. K. Marcinkowskiego w Poznaniu
ul. Smoluchowskiego 11
60-179 Poznań